

MEHMET CEMAL ÖZTÜRK  
(İstanbul)

SOKOLLU MEHMED PAŞA'NIN ŞEYHİ  
NUREDDİNZÂDE MUSTAFA MUSLÎHUDDÎN'İN  
TEKKESİ ve ESERLERİ

ÖZET

908/1502'de Filibe'de doğdu. İlim tahsilinden sonra Halvetî-Cemâlî ricâlinden, Sofyalı Bâlî Efendi'ye intisâb ederek halîfesi oldu. Bir müddet Tatarpazacığında vaaz ve irşadda bulunduktan sonra İstanbul'a gelerek Küçükayasofya Camii zaviyesinde uzun yıllar şeyhlik etti. Onun meclislerine talebelik ve muidlik yıllarında Aziz Mahmud Hüdâyî de katılmıştır. Müntesip ve muhipleri arasında başta Padişah Kanuni Sultan Süleyman ve sadrazamı Sokollu Mehmed Paşa olmak üzere birçok mühim zatın bulunduğu nakledilmektedir.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Zigetvar seferi için karar vermesinde Şeyh Nûreddinzâde etkili olmuş ve Nûreddinzâde 1566'daki Zigetvar seferine ordu şeyhi olarak katılmıştır. Vefat eden padişahın nâşını İstanbul'a Vezir Ahmed Paşa, Mîrâhur Ferhat Ağa ile birlikte Nûreddinzâde ve dervişleri getirmiştir. Zigetvar'da pâdişahın iç organlarının gömüldüğü yerde yaptırılan türbe ve zâviyede Nûreddinzâde'nin halifelerinden Bosnalı Ali Dede türbedar olmuştur.

Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa İstanbul Kadırğa'da Mimar Sinan'a inşa ettirdiği, cami, medrese, sıbyan mektebi, tekke ve hazireden oluşan külliyesinde Şeyh Nûreddinzâde için de bir tekke yaptırmıştır. Ancak tekke tamamlanmadan Nûreddinzâde vefat etmiş, yerine pîrdeşi Kurd Mehmed Efendi tayin edilmiştir. Tekkede Halvetî-Cemâlî, Celvetî ve Halvetî-Şabanî şeyhleri şeyhlik yapmıştır. Tekke ile cami arasındaki hazirede ise tekke postnişinlerinin aile fertleri ve Sokollu Mehmet Paşa'nın aile fertleri gömülmüştür. 981/1574 tarihinde vefat eden Nûreddinzâde, Edirnekapı dışında Şehidlikte, Sır Tekke denilen yere defnedilmiştir.

1579'da şehid edilen Sokollu Mehmed Paşa da Eyüp Sultan'daki türbesine gömülmüştür. Türbede Sokollu Mehmet Paşa'dan başka Sokollu Hasan Paşa (1604), Sokolluzade İbrahim Paşa (1621), Sokolluzade Mustafa Bey, Sokollu Mehmet Paşa'nın kızı Safiye Hanım Sultan (1562), Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu Sultanzade Pir Mehmet Bey, Ali Bey (1567), gibi aile fertlerinden on kişi gömülüdür.

*Anahtar Kelimeler:* Nureddinzade, Sokollu Mehmed Paşa, Halvetilik, Cemalilik, Filibe

Mustafa Muslihuddin 908/1502'de Filibe'nin Göpsi nahiyesinin Anbarlı köyünde doğdu. Babası Nüreddin Ahmed Efendi'ye nisbetle Nüreddinzade diye anılır.

Küçük yaşından itibaren, zamanının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsil ettikten sonra, Kanunî Sultan Süleyman Han'ın kazaskerlerinden Mîrîm Kösesi diye meşhur olan Muhammed Efendi'nin hizmet ve sohbetlerinde bulunup, ilmi yüksek derecelere kavuştu. Bu sırada dünyadan ve dünya makamlarından yüz çevirip, Halvetî ricalinden Sofyalı Bâlî Efendi'ye (ö.960/1553)<sup>1</sup> intisab ederek, O'nun hizmetinde ve sohbetin-

<sup>1</sup> Sofyalı Bâlî Efendi (ö. 960/1553) Bâlî Efendi, bugün Makedonya sınırları içinde kalan Usturumca'da doğdu. Ancak tahsilini Sofya ve İstanbul'da tamamladı. Hayatının büyük bir kısmını Sofya'da geçirdiği ve orada medfün bulunduğu için "Sofyalı" diye ünlüdür. Belgradî kendisini: "Rum meşâyihinin zübdesi ve asrı ulemasının a'lâ ve zübdesi" diye tanıtır. Halvetiyye'nin Çelebi Halîfe denilen Cemal-i Halveti'ye bağlı Cemaliye kolundandır. Cemâliyye şubesinin zikir ve tören usulü Halvetiyye Tarîkatı ile aynıdır. Bundan dolayı Bâlî Efendi de Halvetiyye Tarîkatı'nın zikir ve töre usulünü kabullenmiştir. Halvetiyye Tarîkatı'nda seyr u sü-lük etvar-ı seb'a denilen; "Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kakhâr" ile uygulanır. TAYŞÎ, M. S. "Cemâliyye", *DİA*, c. VII, 318. İstanbul, 1993] Kasım Çelebi'ye müntesiptir. Kanunî'nin iltifatına mazhar olmuş ve kendisiyle birlikte bazı seferlere katılmıştır. Sofya yakınlarında Salihîye denilen yere defnedilmiştir. Kadı Abdurrahman tarafından kabrine türbe, yanına bir cami ve zaviye yaptırılmıştır. Uzun yıllar bir kültür merkezi gibi hizmet veren bu yapıların yerinde günümüzde Çar Boris caddesinde kilise bulunmaktadır. Bali Efendi'nin türbesi kilisenin bahçesindedir. Bulgaristan'da Bektaşî-Alevî menşeli tarikatların etkisini gören Bâlî Efendi talebelerine, sünnî Gazzalî'nin eserlerini okumalarını tavsiye ederdi. Kanunî'ye Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin hakkında verdiği layiha, onun bu konudaki titizliğini göstermektedir. Sofyalı Bâlî Efendi hakkında M. Ü. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda Ali Haydar Bostancı tarafından *Sofyalı Bâlî Efendi'nin Etvâr-ı Seb'ası* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (İstanbul 1996). H. Kamil Yılmaz, *Bulgaristan'dan Yetişen Müellif ve Mutasavvıflar*, <http://>

de uzun müddet kalıp, feyz aldı ve halifesi oldu. Filibe'nin batısındaki Tatarpazarcığı'na<sup>2</sup> vazifelendirildi. Orada bir zaviye bina etti.

Onun bu durumunu anlayamayan bazıları padişaha şikâyet ettiler. Padişah meselenin tahkik edilmesini emretti. Tahkikat için İstanbul'a geldi. Tahkikat sonunda beraat etti ve hakkındaki ithamlardan kurtuldu.

Nakledilir ki: Tahkikatla ilgili haberin Filibe'ye ulaşmasından sonra gösterişi olmayan elbiseler giyerek İstanbul'a geldi. Zeyrek Câmîi civarında bulunan hücrelerden birinde kalmak istediği zaman, câminin imamı onu misafirliğe kabul etti. Onun gelişinin bir nimet olduğunu, hayır ve berekete vesile olacağını düşünerek ikramlarda bulundu. Nüreddinzâde Muslihuddîn Efendi oradan ayrılmak isteyince, imam onun ayrılmasına müsaade etmedi. Nihayet Cuma günü namaz kıldıktan sonra, alışıldığı üzere Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi câminin önünde bulunanlarla müsâfeha ettiği esnada Nüreddinzâde de yolun kenarında ve Müslümanların arasında idi. Ebussuûd Efendi onunla da müsâfeha edince, yakınlık duyup tanışmak üzere fetva odasına davet etti. Fetva odasında başkaları da vardı, ilmî konuşmalar yapılıyordu. O sırada Ebussuûd Efendi'nin tefsirinden bir yer okunup müzâkere edildi. Müzâkere ve sohbet esnasında Nüreddinzâde'ye konuşma sırası gelince, ayet-i kerimedeki hakikatleri ve incelikleri anlattı. Bunun üzerine Ebussuûd Efendi kalkıp ona hürmet gösterdi. Kim olduğunu ve memleketini sordu. O da; "Nüreddinzâde dedikleri âsî ve günahkâr kimse bu fakirdir" dedi. Ebussuûd Efendi, sadr-ı azama haber gönderip; "Nüreddinzâde dedikleri muhterem kimse gelmiş, fetvâ makamımıza teşrif etti. Yüksek şanını ve irfanını gördüm. Bu kıymetli zât hakkında söylenenler iftiradır. Böyle bir kimsenin devlet merkezine gelmesi büyük şereftir" dedi. Bunun üzerine sadr-ı azam, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin söylediklerine uyup, Nüreddinzâde Muslihuddîn Efendi'ye ihtimam ve iltifat gösterdi. Ailesini ve çocuklarını getirmek üzere memleketine gönderildi. Döndükten sonra Küçük Ayasofya dergâhına yerleştirildi.

Orada Allah teâlâ'nın dinini ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) güzel ahlâkını insanlara anlatmakla vazifelendirildi. Va'z ve sohbetleri-

bulgaristanalperenleri.blogspot.com.tr/2010/10/bulgaristandan-yetisen-muellif-ve.html

<sup>2</sup> Lala Şâhin Paşa'nın gayretleriyle, (1362-1363) fethi tamamlanan bölge, Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlıların Rumeli'deki iskân siyâsetlerine uygun olarak 1418'de Kırım'dan gelen Tatarların yerleştirilmesiyle "Bazarcık-Tatar Bazarı" ismini almıştır. Osmanlı idârî taksîmâtında Rumeli Eyâleti'nin Paşa Livâsı'na (Sofya) bağlı Filibe Kazâsı'na dâhil bir nâhiye olarak kaydedilmiştir.

nin yanında, hadis-i şerif ve tefsir okutmakla da meşgul oldu. Onun sohbet ve ilim meclislerinde âlimler hazır bulunuyor ve istifâde ediyorlardı. Bir kısım âlimler ona talebe olup, feyz aldılar. Vezir-i azam Sokollu Mehmed Paşa müntesipleri arasındaydı. Kanunî Sultan Süleymân dahi ona muhabbet edip, sohbet meclislerinde bulundu. Bazen de saraya davet edip, onun sohbetleriyle şereflenirdi.

Bir gece Nûreddinzâde Muslihuddîn Efendi, fener hazırlatıp saraya gitti. Saraya varınca, kapıda bulunan görevliler içeri aldılar. Padişaha durumu arz edilince, onu kabul etti. Padişahla uzun müddet sohbet ettikten sonra şu rüyasını anlattı: "Bu gece Hz. Resûl-i ekrem (sav) alem-i misalde arz-ı cemal ederek, buyurdu ki: "Süleyman niçün fariza-i cihâdı terk etti? Benim şefaâtinden ümit bekler ve rızâmı almak isterse, İslâm askerini fazilet-i gazadan hali etmesin!" Bunun üzerine Padişah, "ya hayr-ı risalet, ya hayr-ı resul diyerek edâ-yı şükr edip, Zigetvar seferine gitmek üzere yola çıktı. Kalenin fethi henüz gerçekleşmeden padişahın vefat etmesi üzerine nâşının İstanbul'a getirilmesi işinde Vezir Ahmed Paşa ve Mîrâhur Ferhad Ağa ile birlikte Nûreddinzâde ve dervişleri de yer almıştır.<sup>3</sup> Öte yandan Zigetvar'da padişahın iç organlarının gömüldüğü yerde yaptırılan türbe ve zaviyede Nûreddinzâde'nin halifelerinden Bosnalı Ali Dede görevlendirilmiştir.<sup>4</sup> Kanûnî'nin her namaz sonrası virdini okuduğu 1000 taneli tesbihi vefatına yakın Şeyh Nureddinzâde'ye iade ettiği, Nûreddinzâde'nin de bunu daha sonra Şeyh Ahmed Şernûbî'ye hediye ettiği belirtilmektedir.<sup>5</sup> Sultan Selim'in İstanbul'da tahta çıkıp Belgrad'da orduyu ve babası Kanunî'nin cenazesini karşılamasından sonra, cenaze, Muslihuddîn Efendi ve yanındaki dört yüz kimseye teslim edilip, İstanbul'a gönderildi.

Nûreddinzâde Muslihuddîn Efendi, zamanında yetişen âlimlerin en yükseklerinden, aşk ve muhabbet ateşi yüksek olan, Allah teâlâ'nın dînini insanlara anlatmakta son derece gayretli bir zât idi. Sahâbe-i Kirâm, Tabiîn, Tebe-i tabiîn ve daha sonra gelen müfessirlerin Kur'ân-ı Kerîm'den anladıklarını bilen, bâtını ve zâhiri temiz, âlim, faziletli, kâmil bir mürşid idi. Va'z ve sohbetlerinde her ilimden nice konuları açıklar ve insanlara faydalı olurdu. Dergâhında ilmî müzakereler yapılır, insanların ihtiyaçları giderilir, dinî ilimler öğretilirdi. Yiyip içmede ve

<sup>3</sup> Atâî, *Şakaik-i Numaniye ve Zeyilleri*, (haz. Abdülkadir Özcan), c. 2, 100, İstanbul, 1989; *Solakzâde Tarihi*, c. II, 313. (haz. Vahid Çabuk), Ankara, 1989.

<sup>4</sup> *Atâî, Zeyl-i Şakayık*, 465-466.

<sup>5</sup> Harîrîzâde, Kamâl al-dîn, *Tibyân wasâil al-haqâiq fî Bayân al-salâsili al-tarâik*, II, 181b-182a.

giyinmede, gösterişten ve başkalarını külfete sokmaktan uzak idi. Fakir-  
lere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi severdi.<sup>6</sup>

Belgradî<sup>7</sup> onun icazet aldıktan sonra bazı tarîk erbabına karşı çekil-  
miş bir kılıç kesildiğini ve Şeyh Bedreddin'in Vâridat'ına red için şerh  
yazdığını; Bosnalı Şeyh Hamza ve dervişlerine karşı son derece dikkatli  
davrandığını anlatır. Tarîkatı, Balkanlarda Nûreddinzâde tarîki diye  
anılmıştır.

Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin eserlerinde ve mektuplarında kendisine  
bağlılığından bahsettiği Nureddinzade'yi müteşerri bir şeyh olarak  
görür. *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemaât-ı Ulviyye* müellifi Cemâleddîn  
Mahmud Hulvî Efendi (v.1654), Nûreddinzâde'nin damadıdır<sup>8</sup>.

Kanûnî ile Zigetvar seferine katılan ve sefer sırasında vefat eden  
padişahın nâşını İstanbul'a getiren Nûreddinzâde Muslihüddin Efendi,  
981/1573 yılında vefat edince Edirnekapısı haricinde Sakızağacı, Şehid-  
lik mevkiinde Sır tekkesine defnedildi<sup>9</sup>. Burası Çanakkale harbine kadar  
mevcutken, Çanakkale cephesinden gelen yaralı askerlerden şehid olan-  
lar için 1915'te düzenleme yapılmış ve Nûreddinzâde ile dervişlerinin  
ve birçok meşayihin kabirleri bozulmuştur. Şehidlik abidesi yapılmış,  
hazretin kabri şehidlik duvarının içinde kalmış. Halbuki bu kabristan  
Sultan II. Selim tarafından Nûreddinzâde ve dervişinin defni için  
vakfedilmiş olduğundan Evkaf'a aittir<sup>10</sup>.

<sup>6</sup> *Tezkire-i Halvetiye*, Süleymâniye Kütüphanesi. Es'ad Efendi kısmı. No: 1372, vr.  
17 a

<sup>7</sup> Münîrî Belgradî, *Silsiletü'l-Mukarrebîn*, Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali  
Paşa, nr, 2819, vr. 113a-114a.

<sup>8</sup> Mustafa Uzun, *Hulvi*, "Cemaleddin", *DİA*, c.18, sh. 347, İst. 1998

<sup>9</sup> Sultan II. Selim Kıbrıs seferine çıkmadan önce Nureddinzâde'den dua istemiş, O  
da hem dua etmiş hem de halifesi Ahmet Şernûbî'yi (ö. 994/1585) sultanla birlikte  
sefere göndermiştir. Ahmed Şernûbî, Anadolu'ya iki defa sefer etmiştir. İlkinde  
Hz. Peygamber(sav)'in manevi işareti üzere 975/1567 senesinde, İstanbul'a gele-  
rek Nûreddinzâde Muslihüddin Mustafa Efendi'nin dervişi olmuştur. Harîrîzâde,  
Kamâl al-dîn, *Tibyân wasâil al-haqâiq fi Bayân al-salâsili al-tarâik*, c. 2, vr. 182a.,  
Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İstanbul, 2008, 61-62.

<sup>10</sup> M. Fahreddin Dal, *Fahreddin Efendi Hazretleri'nin Hayatı ve Eserleri*, basılmamış  
yüksek lisans tezi, İstanbul, 2006, (içinde İbrahim Fahreddin Erenden, *Envâr-ı  
Hazret-i Pîr Nûreddîn Cerrâhî*, III, 27), Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 5, 54,  
İst. 2006 Not: Bazı kaynaklarda Ser Tekke-Sert Tekke gibi yeni yazıda ifade edilen  
"Sır Tekke" ibaresi burada da "Hayrettepe" olarak kaydedilmiştir ki, doğrusu Sır  
Tekke'dir.

Halvetî-Cemâlî tarîkatı, Nûreddinzâde'nin halifeleri vasıtaıyla Balkanlarda geniş bir coğrafyaya yayılmıştır<sup>11</sup>.

#### ESERLERİ:

1. *Tefsîr*: Kadir Sûresi (Manisa Yazma Eserler Ktp., 1137/2, 64-69 vr.), Asr sûresi (Süleymaniye Ktp, H. Hüsnu Paşa, nr. 763/4, vr. 37a-43a; yanlışlıkla Nûr sûresi olarak kaydedilmiştir) ve İhlas sûresi (Süleymaniye Ktp, Dârulmesnevî, nr. 55/4, vr. 53a-54a) tefsirleri vardır<sup>12</sup>.

2. *Risâle fî mîrâci'n-Nebî aleyhisselâm*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1448/8, vr. 68b-80b; Reşid Efendi, nr. 1117/1, vr. 1b-10a gibi dokuz nüshası vardır. Hz Peygamber'in (a.s.) mîraca çıkışı ve mîracın keyfiyeti ilgili yirmi hadis-i şerif ve *Fütuhât'tan* bir nakille ele alınmıştır.

3. *Fezâilü'l-cihâd* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1987, vr. 1b-24b). Cihad için sefere çıkmanın ve şehitliğin faziletleri, sefer sırasında okunacak dualar, ilgili hadis-i şeriflerle ele alınmıştır.

4. *Makale fi'l-avâlimi'l-küllîyye* (Süleymaniye Ktp., H. Hüsnu Paşa, nr. 763/7, vr. 58a-59b; Hâlet Efendi, nr. 805/8, vr. 54b-55a). Türkçe olan bu kısa eserde merâtib-i vücûd çerçevesinde lâhût, ceberût, melekût, mülk ve nâsût âlemleri zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda "Vahdet-i vücûd risalesi" şeklinde kaydedilen eser bu olmalıdır. Dört yazma nüshası vardır.

5. *Tercüme-i Menâzilü's-sâirîn* (Süleymaniye Ktp., Şâzelî Tekkesi, nr. 159/13, vr. 107b-120a). Hâce Abdullah-ı Herevî'nin tasavvuf makamlarına dair *Menâzilü's-sâirîn* isimli eserinin Türkçe tercümesidir. Müellif eseri ayrıca *Şerh-i Menâzil* adıyla şerh de etmiştir (İÜ Ktp., TY, nr. 3689)<sup>13</sup>. Terceme ve şerh-i Menâzili's-sâirîn, (Herevi'nin tasavvufun makamlarını anlatan eserini hem tercüme hem şerhetmiştir) Süleymaniye Ktp., H.Reşid Bey, nr. 111, vr. 134 Türkçe. Nureddinzade Muslihîd-

<sup>11</sup> Nathalie Clayer, *Mystiques, État et Société: Les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XV<sup>e</sup> siècle à nos jours*, Leiden: E.J. Brill, 1994, 425

<sup>12</sup> Bu eserler Yavuz Fırat tarafından, "Filibeli Nureddinzade'nin Kısmi ve Sure Tefsirleri" ismiyle tahkik edilerek 2012'te neşredilmiştir. Ancak, Molla Cami'ye ait olan Fatiha Suresi ve Bakara Suresinin ilk 40 ayetinin tefsirleri Nureddinzade'ye ait olduğu düşünülerek ve Nureddinzâde'nin En'âm Sûresine kadar olan tefsiri bulunmadığından ve Kadir Sûresi tefsiri yapılmadığından Nureddinzâde'nin tefsir anlayışı tam olarak ortaya konamamıştır. Bkz. Mehmet Tabakoğlu, *Nureddinzâde, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, 61-63, Ankara Üniversitesi, S.B.E., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016.

<sup>13</sup> Eserin zahriyesinde, Nureddinzâde'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın şeyhi olduğunu belirten bir ibare bulunmaktadır.

din Mustafa el-Filibevî'nin (ö. 981/1573) *Terceme-i menâzilü's sâirîn'i* Türkçedir. Bu eserin iki nüshası vardır ve ikisi de eksiktir. Süleymaniye Ktp. Hacı Reşit Bey Ktp no: 111 de ayıtlı nüsha, 134 varak ve 15 satırdır. Evdiye kısmının Sekinet babına kadardır. (6. kısım 8. bab); Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. Ktp.,no: 3043 de bulunan nüsha 79 varak ve 17 satırdır. Usul kısmının Gına babında sona ermektedir. (5. kısım 9. bab); bu iki nüshadan başka, Süleymaniye Ktp. Şazeli Ktp., no: 159 da kayıtlı eserin tertibi farklıdır. İsmi *Kitabu menâzili's-sâlikîn* yazılmış ve kurşun kalemle *Kitabu menâzili's-sâirîn* olarak düzeltilmiştir. On kısım Menâzil'e göre sıralandıktan sonra her kısımdan bir bab açıklanmaktadır. Eser 13 varaktır. Bu eserin *Keşfu'z-zünun'da* bahsedilen Aişe binti Yusuf ed-Dımişkîyye'nin *İşaratü'l-haflîyye fî menâzili'l-âliyye* isimli eseri olması muhtemeldir.

6. *Şerhu'n-Nusûs* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1278, vr. 1b-166a). Sadreddin Konevî'nin vahdet-i vücûdun esaslarına dair eseri *en-Nusûs fî tahkîki't-tavri'l-mahsûs*'un şerhidir. Eserlerinin en hacimli olanıdır<sup>14</sup>.

7. *Şerhu'l-Vâridât (Risâle fî îzâhi ma vakaa fî's-sırri'l-lezî ebânehu Mahmûd es-Simâvî)*. Eserin dört nüshası vardır. Biri Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde, diğerleri Süleymaniye Kütüphanesindedir. (Süleymaniye Ktp., Cârullah, nr. 2079/17, vr. 209b-262a). Bedreddin Simâvî'nin tasavvufa dair *Vâridât* isimli eserini red ve tenkid için yazılmış şerhtir. Müellif burada Şeyh Bedreddin'i nasların te'vîli, varlık anlayışı, âhiret, melekler ve mücerred varlıklar gibi konularda eleştirmiştirerek, insanları fitneden uzak tutmak istemiştir. (DİA, XLII, 521).

8. *Tercüme-i Fıkhu'l-Keydânî* (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 827/17, vr. 100b-103a). Lütfullah en-Nesefî el-Keydânî'nin fıkıh ilmine dair *Fıkhu'l-Keydânî* diye de bilinen eseri Mukaddimetü's-salât'ın Türkçe tercümesidir.

Bunların dışında, *Risale-i Müteallika* (usul ilmiyle ilgilidir), *Risale-i Vakıa* (iki nüshası vardır), *Tercüme-i Keşfi'l-Umur*, *Hakikatü'l-Hakaik* isimli eserler de kendisine nisbet edilmektedir<sup>15</sup>.

<sup>14</sup> Eseri, Ekrem Demirli, *Konevi, Vahdet-i Vücut ve Esasları*, ismiyle 2002'de neşretmiştir.

<sup>15</sup> Reşat Öngören, *Nüreddinzâde, DİA*, Ek-2, İstanbul, 2016, 364-366.

HALİFELERİ<sup>16</sup>

1-İznikli Vahyizade Mehmed Efendi (v.1018/1609) Şeyh Edebali neslindedir. Üsküdar Valide-i Atik Darülhadis’inde muhaddis ve tekkesine şeyh olmuştur. Cami haziresinde mihrab önünde medfundur. Babasını adı Ahmed, künyesi Ebu ‘Abdullah, nisbesi İzniki, lakabı İbnu’l-Vahyi’dir. Dedesi Vahyizade’dır. Onun adıyla anılan ve meşhur olmuştur. Kanuni devri (926-974/1520-1566) ile I. Ahmed devri (1012-1026/1603- 1617) arasında yaşamış olup, nahiv ve hadis âlimlerindedir. (940/1533)’de doğmuştur. Vahyizade, tasavvufa karşı da ilgi duyarak bu sahada kendini yetiştirmiştir. (992/1584)’de vefat eden Şeyhi Vişne Efendi’nin yerine oturmuştur.

Vahyizade’nin tesbit edilebilen beş eseri mevcuttur. Bunlardan üçü elimizde bulunmakta, ikisi ise mevcut kayıtlarda gözükmemektedir. Bu eserlerin dördü şerh mahiyetinde olup; biri müstakil eseridir. Kaynaklarda her ne kadar bu beş eserin dışında herhangi bir eseri zikredilmiyorsa da, Atai, başka eserlerinin olduğunu yazmaktadır.

Eserleri: *Mefatihü Muğlekati’l-Miftah fi Şerh’i-Ebyati’l-’Ulüm li’s-Sekkaki, Sağani’nin Meşariku’l-Envari’n-Nebeviyye min Sıhahi’l-’Ahbari’l-Mustafaviyye* (Hadise dairedir), *Bahru’l-Kemal fi’l-’Edeb* (Türkçe manzum bir eserdir), *İşaretü’l-Ca’ize li Halli Muğlakati’r-Ramize, Mevahibu’l-’Edib fi Şerhi Muğni’l-Lebib* (Arap Nahvine dairedir ve İbn Hişam (761/1360)’ın yazdığı meşhur eseri ‘Muğni’l-Lebib ‘an Kutub’il-’E’arib” ‘ine yapılan şerhdır).

Vahyizade, Üsküdar’da bulunan Atik Valide Sultan Darulhadis’inde<sup>17</sup> 26 sene aynı vazifeyi ifa ettikten sonra (1018/1609) tarihinde vefat etmiştir<sup>18</sup>.

2- Hatib Zakiri Hasan Ef. (v.1032/1622) Foçalıdır. Zakir değil iken Nureddinzade’nin bir zikre başla demesiyle zakirliğe başlayarak, 60 sene zakirbaşılık yapmıştır. Birçok bestesi olmasına rağmen pek azı günümüze ulaşmıştır<sup>19</sup>.

3- Kırımı İbrahim Ef. (v.1042/1603) Cerrahpaşa camii vaizidir. 19 eseri günümüze intikal etmiştir. Tatar İbrâhîm Efendi de denilen İbrahim Efendi, Kırım’dan gelip, ilim tahsîlinden sonra Nüreddinzâde’den

<sup>16</sup> Mehmet Tabakoğlu, *Nüreddinzâde, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, 77-81, Ankara Üniversitesi, S.B.E., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016

<sup>17</sup> III. Sultan Murat Han (982-1003/1574-1595) validesi Nurbanu Sultan için yaptırmıştır.

<sup>18</sup> Mehmet Tabakoğlu, *Age*, 78, Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 598

<sup>19</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 677



ikmal-i süluk eder. Bir müddet Cerrahpaşa Câmiinde vâizlik yapmış. Nüreddinzâde'nin vefâtından sonra Küçük Ayasofyâ'da şeyhinin yerine nasbolunup, mürşid olur. Salâtîn câmiinde va'z edip, tefsîr ve hadîs okutmuş. Hüseyin Vassâf, Tatar İbrâhîm Efendi'yi Azîz Mahmud Hüdâyî'nin halifesi olarak zikreder.

Eserleri: *Etvâr Manzumesi*, *Fethu Merâtibi'l-Kulüb*, *Kitâbu'l-Kudve ve Risâletü'l-Üsve*, *Medâricu'l-Meliki'l-Mennân fî Beyâni Maârici'l-İnsân*, *Risâle Fî Beyân-i Esrâr-ı Asâ-yı Mûsâ ve'l-Yedi'l-Beyzâ*, *Risâle-i İbrâhîm Kırımı*, *Risâle fî Neş'et*, *Risâle fî Ta'bîri'r-Rü'yâ*, *Risâle fî'l-Tasavvuf*, *Risâle fî Tefsîr-i âyeti'n-Nûr*, *Risâletü'l-Ehâdîs*, *Risâle fî'l-Küfri'l-Hakîki ve'l-İslâmi'l-Mecâzî*, *Sultân Murâd Hân'a Dâir Bir Risâle*, *Tasavvufa Dâir bir Risâle*, *Tefsîru Süre-i Kureys*, *Tefsîru Süre-i Kadr*.<sup>20</sup>

4- Ömer Fani Efendi (v.1033/1624) Üsküp-Debelidir. Tahsilden sonra kassâm-ı askeri olmuştur. 1004/1595 Eğri seferine ordu şeyhi olarak katılmıştır. Draman/Tercüman Yunus Tekkesi şeyhine damat olmuş, şeyhin vefatından sonra postnişin olmuştur. Süleymaniye ve Ayasofya camilerinde vaizlik yapmıştır. 7 eseri intikal etmiştir. Tekke haziresinde medfundur.

5-Nefayisi Hasan Ef. (v.1020/1611) İstanbulludur. Mirahor ve Canfedâ camiinde vâizlik yapmıştır. Şehremini'ndeki evinin yakınlarındaki mescidin haziresinde medfundur.<sup>21</sup>

6- Bosnalı Şeyh Abdülmü'min Efendi (ö. 1004/1595-96) Draman Tekkesi şeyhidir.<sup>22</sup>

7-Bosnalı Ali Efendi (v.1007/1598) Zigetvar seferine katılmış ve Sultan Süleyman için yapılan türbe ve zaviyeye türbedar ve şeyh tayin olmuştur. Muhadarat isimli bir eseri vardır. Satırcı Mehmet Paşa'nın davetiyle Varadin seferine katılmıştır.<sup>23</sup>

8-Kırımlı Tatar İsa Efendi (v. 1031/1621), Küçük Ayasofya şeyhi ve Fatih camii vaizidir.<sup>24</sup>

9-Emir Osman Haşimî Efendi (v.1003/1595), Sivaslıdır. Bayramî halifesi ve İsmail Maşuki ve Hamza Bâlî meşreb iken çıkan dedikoduları bertaraf etmek için Nüreddinzâde hazretlerin intisab ederek halvet çıkarmıştır. Nüreddinzâde hazretleri halvetten sonra irşada devam etmesini

<sup>20</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 370

<sup>21</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 600

<sup>22</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 759

<sup>23</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 466

<sup>24</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 654

ve Halveti evradını terk etmemesini istemiştir. Kasımpaşa-Kulaksız'daki tekkesinin türvesinde medfundur.<sup>25</sup>

10-Tırhalalı Şeyh Ali Kâmilî Efendi (v.1012/1603), Tırhalalı Cafer Efendi'nin kardeşidir. Birlikte tahsil ettikten sonra Nureddinzâde hazretlerine inâbetle ikmâl-i sülûk etmiştir. Ayasofya vaizi ve Molla Gürani Tekkesi şeyhliği yapmıştır.<sup>26</sup>

11-Malkaralı Şeyh Mehmet Efendi (v.1013/1604), Amcası Ramazan Efendi Tırhala'da kadılık yapmıştır. Ali Çavuş Efendi orada vakfettiği zaviyeye Nûreddinzâde'den bir halife göndermesini istemiş O da Mehmet Efendi'yi tayin etmiştir. Şeyhlikten maada, Osman Şah camii<sup>27</sup>'nde hatiplik ve vaizlik yapmıştır.<sup>28</sup>

12-Şeyh Mehmed Kırımı (v.1018/1615) İbrahim Efendi'nin arkadaşıdır. Varna'da şeyhlik yapmış, orada medfundur.<sup>29</sup> Tırhalalı Sinan Efendi (v.1039)<sup>30</sup> isimli bir halifesi vardır ki, Hacı Efendi Zâviye'sinde şeyhlik yapmıştır.

13- Şeyh Cafer Kemâlî Efendi (v.1026/1623) Kemâlî Ali Efendi'nin biraderidir. Tırhalalı olup, ahir ömründe oradaki tekkede şeyhlik yapmıştır.

## NÜREDDİNZÂDE HAZRETLERİNİN VE HALİFELERİNİN ŞEYHLİK YAPTIĞI TEKKELER

**Küçük Ayasofya Tekkesi**,<sup>31</sup> Eminönü, Cankurtaran-Kadırga semtleri arasındadır. Küçük Ayasofya Tekkesinde, Nureddinzade'den sonra Hz. Hüdai (i.1628) 1584'te şeyhliğe getirilmiştir. Kırımlı Tatar İsa Efendi (v. 1621), Kırımlı İbrahim Efendi, Filibeli İbrahim Efendi, Filibeli İsmail

<sup>25</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 463

<sup>26</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 470

<sup>27</sup> Kanûnî Sultan Süleyman'ın yeğeni olan, uzun süre Tırhala'nın ve Mora yarımadasının valiliğini yapan Osman Şah Bey, 1570 yılından önce Mimar Sinan'a büyük kubbeli bir cami, bir medrese, imaret, han, hamam, mektep, yedi kemerli taş köprü ve kendi türbesinin bulunduğu bu külliye yapıtıdır. 1571 Eylül'ünde Mora sancak beyi olur. Osman Şah Bey bu tarihten az sonra ölmüş olmalıdır. Machiel Kiel, Tırhala, *DİA*, c.41, 116, İst., 2012

<sup>28</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 595-596

<sup>29</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 599

<sup>30</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 762

<sup>31</sup> Küçük Ayasofya mahallesinde, I. Iustinianos tarafından yaptırılan Sergios ve Bakhos kilisesi, XVI. asrın başlarında Kapı ağası Hüseyin Ağa tarafından camiye çevrilmiştir. Etrafına derviş hücreleri, imaret, sıbyan mektebi, şeyh dairesi, türbe ve çifte hamam yaptırılarak bir külliye dönüştürülmüştür.

Efendi'ler<sup>32</sup> şeyhlik yaptıktan sonra tekke Şabaniliğe intikal etmiştir. 24 odası olan tekke 1998'de Hoca Ahmed Yesevi vakfına tahsis edilmiş ve günümüzde geleneksel Türk sanatları sanatçıları faaliyet gösterdiği bir mekan haline gelmiştir.

**Sokollu Mehmed Paşa<sup>33</sup> Tekkesi**, Halvetiyye'ye bağlı olarak faaliyete geçen tekke XVIII. yüzyıl başlarına kadar söz konusu tarikatla Celvetiyye arasında el değiştirmiş, bu tarihten tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Halvetiyye'nin Şâbâniyye koluna hizmet etmiştir. Âyin günü perşembe olan tekkede 1301/1885 yılında yedi erkekle bir kadının ikamet ettiği Dahiliye Nezâreti'nin istatistiğinde belirtilmiştir. Tekkeyle cami arasında camiyle aynı kotta yer alan hazîrede postnişinlerin ve bunların aile fertlerinin yanı sıra Sokollu Mehmed Paşa ile İsmihan Sultan'ın oğlu İbrâhim'in neslinden gelenler gömülüdür.<sup>34</sup>

Külliyenin bir parçası olan tekke, caminin kible tarafındadır. 1990'ların sonunda tamir edilerek Kız Kur'an-ı Kerim kursu haline getirilmiştir. Bu esnada bahçesindeki mezar taşları yerlerinden kaldırılmıştır. Taşların cami haziresine nakledildiğini düşünüyoruz.

Nüreddinzâde için yaptırılan tekkede ilk şeyh, Kurt Mehmet Efendi'den<sup>35</sup> sonra halifesi İştibli Emir Abdülkerim Efendi,(v.1015/1606),

<sup>32</sup> Filibeli İsmail Efendi: Babası, Alâeddîn b. Muhsin Efendi Filibe'de Halveti tekkesinde postnişindir. Babasının vefâtından sonra tahsil için İstanbul'a gelir. İstanbul'da Aziz Mahmud Hüdâyî'ye intisâb eder. Seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra hilâfet alır ve Hüdâyî'nin emriyle Filibe'de babasının zâviyesine postnişin olarak gider. Bu tekkede 20 sene Celvetiliği neşreder. Hacca gitmek için İstanbul'a geldiğinde, Ayasofya câmiinde vaz eder. Bu vazını Sultan IV. Murad çok beğenir ve hacc dönüşünde İstanbul'da ikâmet etmesi için ferman buyurur. 1052/1642 yılında vefât eder ve Çukurhamâm civârında inşâ ettirdiği zâviyeye defnedilir.

<sup>33</sup> 1579'da şehid edilen Sokollu Mehmed Paşa, Eyüp Sultan'da medrese de bulunan türbesinde gömülmüştür. Türbede Sokollu Mehmet Paşa'dan başka Sokollu Hasan Paşa (v.1604), Sokolluzade İbrahim Paşa (v.1621), Sokolluzade Mustafa Bey, Sokollu Mehmet Paşa'nın kızı Safiye Hanım Sultan (v.1562), Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu Sultanzade Pir Mehmet Bey, Ali Bey (v.1567), gibi aile fertlerinden on kişi gömülüdür. Bir oğlunun Kurt ismini taşıması, Nureddinzade'den sonra şeyh olan Kurt Mehmet Efendi'ye bağlılığının devam ettiğinin işareti olarak kabul edilebilir.

<sup>34</sup> M. Baha Tanman, "Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 37, İstanbul 2009, 363,

<sup>35</sup> Kurt Mehmet Efendi (v. 2 Şevval 997/1588), Filibe-Tatarpazarcığı'ndandır. Babası Helvacı Ömer Efendi diye meşhurdur. 931/1524 yılında doğdu. Dinî ilimler tahsilıyla meşgul oldu. Sahn-ı Semân (Fatih) medresesinde muîd olarak vazifeye başladı. Tasavvuftaki üstadı Sofyalı Bâli Efendi'dir. Şeyhi onu önce kendi memleketine halife olarak görevlendirdi. Ancak Bâli Efendi'nin vefâtından sonra önce

Bosnalı Büyük Kadızade Mehmed Efendi. (v.1041/1631), İştiblizade Mustafa Efendi. (v.1060/1650) şeyhlik yapmışlardır.

**Drağman/Tercüman Yunus Tekkesi**, tesis edilmesinden kapatılışına kadar Halvetiyye tarikatına bağlı bir zâviye olarak faaliyet göstermiştir. İlk postnişini Bosnalı Şeyh Abdülmü'min Efendi (ö. 1004/1595-96), Nûreddinzâde Şeyh Mustafa Muslihiddin Efendi'nin (ö. 981/1573-74) halifelerindedir. XVII. yüzyılın ortalarında Sivâsiyye-Nûriyye koluna intikal eden tekke, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Sünbülî koluna bağlanmıştır. Bosnalı Şeyh Abdülmü'min Efendi'nin halefi olan ve Ayasofya'daki vâizliğinin yanı sıra Ordu-yı Hümâyün şeyhi sıfatı ile 1592'de Eğri seferine katılan Tefsîrî Şeyh Hâfız Ömer Fânî Efendi (ö. 1034/1624-25)<sup>36</sup>, Türk tasavvuf mûsikisi tarihinde önemli bir yeri olan bestekâr, zâkirbaşı ve şair, beşinci postnişin Şeyh Nefesanbarı Osman Efendi (ö. 1684), Sünbüliyye Âsitânesi'ne (Koca Mustafa Paşa veya Sünbül Efendi Tekkesi) mahsus önemli bir görev olan pîşkademliği de yürüten on beşinci postnişin Şeyh Abdülhalim Efendi ile (ö. 1837) halefi Şeyh Hâfız Hüseyin Efendi (ö. 1851) tekkenin meşihatında bulunan kişilerin başlıcalarıdır.<sup>37</sup>

**Filibe'de Şeyh Nureddin Camii ve Zaviyesi**, Mekke Mescidi mahallesindedir. Zaviyedar ve etrafındaki camiye imam-hatib tevcihine dair Filibe Kadısı Ali Efendi 1701'de bir arz yazmıştır. Muhtemelen Halveti Nureddinzade Muslihuddin Efendi'nin zaviyesidir.<sup>38</sup>

**Tırhala**<sup>39</sup> ve **Varna**'da<sup>40</sup> da halifeleri şeyhlik yapmış ancak tekkele-  
rin isimleri tesbit edilememiştir.

Nûreddinzâde Mustafa Muslihiddin Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında, Mehmet Tabakoğlu tarafından *Nûreddinzâde, Hayatı, Eserleri*

onun yerine Sofya'ya; pîrdaşı Nureddinzade'nin vefatı üzerine de 981/1573 yılında İstanbul'a geldi, İstanbul'da Küçük Ayasofya semtinde, Sokollu Mehmed Paşa camii tekkesinde şeyhlik yaptı. Devlet ricâlinin saygısını kazandı. Bir takım seferlere katıldı. III. Murad'ın iltifatına mazhar oldu. İstanbul'dan önce şeyhinin kabrini ziyaret için Sofya'ya; ardından sıla-i rahim için Tatarpazarcığı'na gitti. Burada hastalanıp vefat edince babasının yanına defnedildi. Eser ve tesir sahibi bir sûfiydi. Eserleri; *Mürşidü'l-enam ila dâri's-selam (Şir'atü'l-İslam şerhi)*, *Mukaddimetü'l-Cezeriyye Tercemesi*, *Etvâr-ı seb'a Risâlesi*, *Ta'birnâme*, (nşr. Mustafa Tatcı, Ankara 1995), *Sûre-i Mülk Tefsiri*.

<sup>36</sup> Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, 759

<sup>37</sup> M. Baha Tanman, "Drağman Tekkesi", DİA, c. 9, İstanbul, 1994, 525.

<sup>38</sup> Halmi Mehmed, *Bulgaristan Halveti Tekkeleri*, Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 6, Kars 2016, 66-82.

<sup>39</sup> Günümüzde Yunanistan'da olup, Yanya'ya yakındır.

<sup>40</sup> Günümüzde Bulgaristan'da sahil şehridir.

ve *Tasavvuf Anlayışı* başlığı ile Ankara Üniversitesi SBE'nde 2016'da yapılan doktora tezi, bu çalışmamızı hazırlarken erişime açılmamıştı. Hakkında birkaç makale varsa da eserleri ve halifeleri üzerine detaylı çalışmalar yapılmamıştır. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslam Ansiklopedisi'nde madde olarak yer almamış, bu durum ek ciltlerin ikincisinde telafi edilmiştir. Eserleri, halifeleri ve tekkeleri bundan sonra inşallah daha kapsamlı incelenir ve kabri-i şerifi de layık olduğu şekilde tesbit edilerek ziyaret edilebilir hale gelir.

## THE TEKKE AND THE WORK OF NUREDDİNZÂDE MUSTAFA MUSLÎHUDDÎN, SHEIKH TO MEHMED PASHA SOKOLOVIĆ

### *Abstract*

Born in 908/1502 in Plovdiv (Filibe). Following formal education, he joined the *Halwati-Jamaili* sheikh Bali from Sofia, and became his khalif. After spending some time in Pazardžik (Tatarpazarcik) as a preacher (*vaiz*) and a Sufi teacher (*murshid*), he moved to Istanbul and spent a number of years as the sheikh of a *zawia* in the Küçükayasofya mosque complex. His congregation was also attended by Aziz Mahmud Hüdâyî, while was a student and a perfect of the madrasa. There is information that his followers and supporters included numerous prominent individuals such as the Sultan, Suleiman the Lawgiver, and his Grand Vizier Mehmed Pasha Sokolović.

Sheikh Nûreddinzâde influenced Suleiman the Lawgiver in his decision to organise a campaign against Sigetvar, so that in 1566 he joined the Sigetvar campaign as the military sheikh. Along with Vizier Ahmed Pasha and the principal stable master of the court (*mîrâhur*) Ferhata Ağa, Nûreddinzâde and his dervishes transported the deceased sultan's body back to Istanbul. In the *turbe* and the *zawia* erected in Sigetvar, at the place where the sultan's internal organs were buried, Ali Dede Bošnjak, one of Nûreddinzâde's caliphs, was appointed *turbedar*.

A tekke for Nûreddinzâde was built in the complex that comprised a mosque, a madrasa, a school, a tekke and a cemetery, built at Kadırga, Istanbul, by Mimar Sinan, commissioned by the Grand Vizier Mehmed Pasha Sokolović. However, Nûreddinzâde died before the tekke was completed, and Kurd Mehmed-Effendi, from the same *tasawwuf* school, was appointed instead. Sheikhs from the *Jamaili* branch of the *Halwati tariqat*, as well as the *Jalveti tariqat* and the *Shabani* branch of the *Halwati tariqat* served at the tekke. Family members of

the sheiks and members of the Sokolović family were buried at the cemetery between the tekke and the mosque. Nûreddinzâde died in 981/1574 and was buried at the martyrs' cemetery just outside Edirnekapı, at a place called Sır Tekke.

Mehmed Pasha Sokolović died a martyr in 1579 and was buried at his *turbe* at Eyüp Sultan. Along with him, a total of ten members of his family were buried at this cemetery: Hasan Pasha Sokolović (1604) İbrahim Pasha Sokolović, Mustafa Bey Sokolović, Mehmed Pasha's daughter Safiye-hanum Sultan (Safiye Hanım Sultan; 1562), his son Sultanzade Pir Mehmed Bey, and Ali Bey (1567).

*Key words:* Nureddinzade, Mehmed Pasha Sokolović, Halveti tariqat, Jamaili branch of the Halveti tariqat, Plovdiv

#### KAYNAKÇA

- Atâî, *Şakaik-i Numaniye ve Zeyilleri*, (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul, 1989.
- Belgradî, Münîrî, *Silsiletü'l-Mukarrebîn*, Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, No. 2819, vr. 113a-114a.
- Bostancı, Ali Haydar, *Tasavvuf'ta Etvâr-ı Seb'a ve Sofyalı Bâlî Efendi'nin «Etvâr-ı Seb'a»sı*, İstanbul, 1996, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi.
- Clayer, Nathalie, *Mystiques, État et Société: Les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XV<sup>e</sup> siècle à nos jours*, Leiden: E.J. Brill, 1994.
- Dal, M. Fahreddin, *Fahreddin Efendi Hazretleri'nin Hayatı ve Eserleri*, basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2006.
- Demirli, Ekrem, *Konevi, Vahdet-i Vücut ve Esasları*, 2002.
- Harîrîzâde, Kamâl al-dîn, *Tibyân wasâil al-haqâiq fî Bayân al-salâsili al-tarâik*, İstanbul, Süleymaniye, Fâtih, No. 430-432.
- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, Kitabevi, İstanbul 2006.
- Kiel, Machiel, "Tırhala", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 41, İstanbul, 2012, 116.
- Mehmed, Halmi, *Bulgaristan Halveti Tekkeleri*, sayı 6, Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kars 2016, 66-82.

*Mukaddimetü'l-Cezeriyye Tercemesi, Etvâr-ı seb'a Risâlesi, Ta'bîrnâme*, (nşr. Mustafa Tatcı) Ankara 1995.

Öngören, Reşat *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İstanbul, 2008.

Öngören, Reşat, "Nüreddinzâde", *DİA*, Ek-2, İstanbul, 2016, 364-366.

*Solakzâde Tarihi*, (haz. Vahid Çabuk), Ankara, 1989.

Tabakoğlu, Mehmet, *Nüreddinzâde, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniversitesi, S.B.E., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016.

Tanman, M. Baha, "Drağman Tekkesi", *DİA*, c. 9, İstanbul, 1994, 525.

Tanman, M. Baha, "Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 37, İstanbul 2009.

Tayşî, Mehmed Serhan , "Cemâliyye", *DİA*, İstanbul 1993, c. VII. , İstanbul, 1993, 318.

*Tezkire-i Halvetiye*, Süleymâniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi kısmı, No. 1372.

Uzun, Mustafa, Hulvi, Cemaleddin, *DİA*, c.18, İstanbul, 1998, 347.

YILMAZ, H. Kamil *Bulgaristan'dan Yetişen Müellif ve Mutasavvıflar*, <http://bulgaristanalperenleri.blogspot.com.tr/2010/10/bulgaristandan-yetisen-muellif-ve.html>. (12.05.2017.)